

կարծիքներն այն բազմաշփոթ վիճակը, որը հեռավորում է կարող է մոլորեցնել հետաքրքրուողներին: Մեծ դժուարություն է յարուցել նաև համապատասխան փաստերի հրատարակությունների անբաւարար գրությունը՝ թէ՛ ըստ բնագաւառների և թէ՛ ըստ ժողովուրդների: Նոյնը կարելի է ասել նաև ժողովրդական հին բանահիւսութեան, զիջարանութեան, ծէսերի, կենսափորձային գիտելիքների, հաւատալիքների, պատկերացումների, տոնահանդէսների, պարերի, խաղերի, սպորտ-սպորտային վարժութիւնների և այլ բնագաւառների նիւթերի հաւաքման եւ ուսումնասիրութեան աշխատանքների մասին: Ինչպէս կը տեսնի ընթերցողը, մենք յաճախ զբաղուել ենք ոչ միայն նաև այդպիսի փաստերի հաւաքմամբ (ձեռագիր ու տպագիր աղբիւրներից), այլև նրանց որոշ մասի մեկնաբանութեամբ, և ապա միայն՝ նրանց օգտագործմամբ:

Տեխնիկական զգալի դժուարութիւնների ենք հանդիպել համապատասխան նկարների ընտրութեան, ընդօրինակման և նրանց հրատարակման աշխատանքների ժամանակ:

Որոշ դժուարութիւնների ենք հանդիպել նաև մի շարք մասնագիտական բացատրակերպերի և դարձուածքների բացակայութեան պատճառով. ուստի, անհրաժեշտութիւնից մղուած, գիտել ենք որոշ բառերի այնպիսի բարդումներ, ինչպիսիք են. «զարդարուեստ», «վարսանդա-պտղային», «ծաղկա-պտղային», «հատիկա-սերմային», «հատիկա-էլէմենտային», «կենդանա-բուսական», «բուսա-կենդանական», «ծնող-զոյզ», «ոստը ձեռքին» և այլն, որոնք այստեղ միանգամայն արդարացիութեամբ են իրենց:

Ընթերցողը ներկայ աշխատութեան մէջ, անշուշտ, կը գտնի նաև բացեր, թերութիւններ, որոնց մասին կատարուած գիտողութիւնները շնորհակալութեամբ հաշուի կ'առնուեն մեր հետագայ աշխատանքների ընթացքում:

Ա. Շ. ՄԵԱՏԱԿԱՆԵԱՆ

(Վերջ)

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԵԿՆ

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՏՔ

Պերրոն Բասթր, համերոգ պառլիամենտներէն ամենէն նշանաւորն է, եւ արդէն իսկ տակաւ համարաւ մը եւ միջազգային վառի մը կը վայելէ:

Սոյն յօդուածը աւելեւ Տրամաբանութիւն եւ Խորհրդապաշտութիւն գործէն, կը ներկայացնեն մեր ընթերցողներէն, ցոյց տալու համար արդի գիտելիք մը եւ իմաստասէրի մը կեցածքը երեսոյքներու հանդէպ՝ որոնք միշտ ալ զբաղեցուցած են մարդկային միտք:

Յասկանճեական է դիտել աշխարհն ու հոն քաղաքը մարդկային կեանքի, այդ կեանքի յազաղ մեծ երեսոյքներ, գիտելիք մը տալով: Հետեւեւոր մտքը հասումներէն, պիտի տեսնենք որ տեսնել միշտ ալ ուղղափառ հասկացեալի մը խոհերը չեն, վասնզի հնդկական գիտութեան մարդն է եւ երկար ժամանակէ ի վեր գիտութեան եւ կրօնին միջեւ խառնուած մը քացուած ըլլալով, տեսնց նամբները կը բախն խոտը ընթացք ունենալ:

ԽԱՐԷ.

Արարչագործութեան պատմութիւնը քննելով, Մեֆիսթոֆէլ աշտակտ պատմեց Տօթի Թառստին, երբ ան իր սենեակին մէջ կ'աշխատէր:

«Հրեշտակներու խումբերուն անվերջ գովերգները կը սկսէին ձանձրալի դառնալ, ի վերջոյ, Տէրը արժանի չէ՞ր միթէ այդ գովասանքներուն: Ինք չէ՞ր որ անսպառ ուրախութիւն պարգեւած էր անոնց: Աւելի լաւ պիտի չըլլա՞ր պաշտամունք և գովերգներ ունենալ արարածներէ որոնք տառապանքի մէջ ըլլային: Ներքնապէս ժպտեցաւ Աստուած, և որոշեց որ մեծ այս տառաբեմագործի աշխարհի վրայ:

Անհամար դարերով երկրին տաք միգամածային գունդը աննպատակ կերպով թաւալեցաւ միջոցին մէջ, վերջապէս անիկա սկսաւ ձեւաւորուիլ, եռացող ծովերը եւ կրկանուտ լեռները դիզուեցան եւ սիւսամպերէն տեղատարափ տաք անձրևներ թափեցան կարծրացող երկրին մակերեսին վրայ: Ու կեանքի առաջին ըջիջը շարժիլ սկսաւ ովկէանին խորը, և բոյսերը երեւացին ու անտառներ կազմեցին, հրէշային կենդանիներ մէջտեղ եկան՝ կոռուելով, զիրար յօշոտելով ջնջուեցան: Երբ տառաբեմա առ մաս կը քակէր իր արարները,

կենդանիներէն առաջ եկաւ մարդը, մտածելու կարողութեամբ, բարիքն և չարքն գիտութեամբ եւ պաշտամունքի անյապաւորութեամբ: Եւ մարդը տեսաւ թէ ամէն ինչ ծարաւով: Եւ մարդը տեսաւ թէ ամէն ինչ անցաւոր է այս խենթ, հրէշային աշխարհին մէջ, և թէ տեսելու համար պայքար է հարկաւոր, և վերջապէս քիչ են հաճոյքի վայրկեանները մահուան անխուսափելի թեւին տակ:

Ապա մարդը ըստ. «Մեզի անծանօթ նպատակ մը կայ, միայն թէ կարենայինք գտնել ասիկա, վասնզի պէտք է պաշտել բան մը, և տեսանելի այս աշխարհին մէջ պաշտամունքի արժանի ոչինչ կայ»: Մարդը յայնմհետէ մէկզի կեցաւ պայքարէն, վրձնելով որ Աստուած պէտք է ներդաշնակութիւն մը դրած ըլլայ աշխարհին մէջ՝ զոր պէտք է անհրաժեշտաբար դուրս բերել քառնէն՝ մարդկային միջոցներով... Ու երբ քառնէն իր բնագոյններու ճամբէն, զոր Աստուած դրած էր իր մէջ իր նախահայր կենդանիներուն միջոցաւ, մարդը կոչեց զանոնք մեղք, և Աստուծոյ ներում խնդրեց: Բայց տարակուսեցաւ իրեն ներում չնորհուելու իրողութեան, մինչև որ իրեն համար ստեղծեց աստուածային նպատակ մը՝ որմով աստուածային զայրոյթը պիտի խաղաղէր: Ու տակաւին տեսնելով որ ներկան չար է, աւելի ևս չարացուց զայն, որպէսզի այդ ձեւով լաւագոյն ապագայի մը կարելիութիւնը ապահովէր: Շնորհակալութիւն յայտնեց Աստուծոյ, հաճոյքներ կարենալ վայելելու իր կարողութեանը համար: Եւ Աստուած ժպտեցաւ, ու երբ տեսաւ որ մարդը կատարեալ եղաւ անձնագործութեան և պաշտամունքի մէջ, ուրիշ մոլորակ մը զրկեց երկնքին վրայ որ իշնալով, մարդոց մոլորակը փշրեց... յայնժամ ամէն բան դարձեալ վերածուեցաւ միզամածի...:

«Այո, միմտաց Ան, ազուր խաղ մըն էր, դարձեալ պիտի ուզեմ անոր բնականութիւնը»:

Այսպէս իր մեծ գիծերուն մէջ, և նոյն իսկ աւելի անխմտ կերպով է որ գիտութիւնը կը ներկայացնէ մեզի Աշխարհը և Արարչագործութիւնը: Ուրեմն այսպիսի աշխարհի մը մէջ մեր խեղանքն ու գաղափարները պիտի կազմուին: Մարդը ուրեմն արդիւնքն է պատճառներու՝ որոնց վախ-

ճանը էր նախատեսուած սկիզբէն, և իր ծագումը, աստիճանական զարգացումը, յոյսերը, վախերը, սէրերը, հաւատալիքները ուրիշ բան չեն եթէ ոչ հիւշենքու պատահական մէկտեղում, թէ ոչ մէկ կրակ, հերոսութիւն, մտածում և զգացում կըրնան տեսականացնել անհատին կեանքը գերեզմանէն անդին: Ուրեմն դարեւոր աշխատանքները, և «արութեան գործերը», բոլոր գոհողութիւնները, ներշնչութիւնները, բոլոր պայծառափայլ հանճարները ճակատագրուած են չիջումի, մոլորակային դրութեան հսկայ մահացումին հետ, և ամբողջ մարդկութեան իրազօրծումը անխուսափելիօրէն պիտի թաղուի փլատակ փեղկերքի մը մոլորակոյտին ներքեւ: Սակայն մարդը, անտեղիտալի յուսահատութեան առջեւ, քրիստոնէական հաւատքով զինուած, կըրնայ դիմագրաւել վիշտը, անձկութիւնը, մահուան սարսափը կը չքանայ Քրիստոսի անհուն և խորունկ սիրոյն մէջ լուծուելով:

* * *

Խնդպէս, օտար և անմարդկային այսպիսի աշխարհի մը մէջ, ուժասպառ և անօգնական մարդը պիտի կարենար պահել իր հաւատարակչութիւնը, պիտի չյուսաւրջուէր, եթէ իր հետ չունենար Տիրոջ խոստումը, հաւատքն ու սէրը:

Տարօրինակ խորհուրդ մըն է Բնութիւնը, ամենազօր, բայց կոյր. միջոցին մէջ անհատնում իր թաւալումներուն ընթացքին, վերջապէս զաւակ մը ծնաւ իր ծոցէն որ ենթարկուեցաւ իր ոյժին, բայց որ օտուեցաւ տեսողութեամբ, չարին և բարին գիտութեամբ, և իր կոյր Մօրը գործերը դատելու կարողութեամբ: Հակառակ Մահուան՝ որ նշանն ու կնիքն է ծնողական հակադրին, Մարդը ազատ է. կարճ իր տարիներուն ընթացքին, քննելու, քննադատելու, գիտնալու և ստեղծելու: Այս աշխարհին մէջ միայն իրեն է որ կը պատկանի այս ազատութիւնը, և հոս անհատիկ երեւան կուգայ իր գերակալութիւնը այն բոլոր անհանդարտ ոյժերուն միջև որոնք կը ղեկավարեն իր անհանդարտ կեանքը:

Նախամարդը, վայրենին, մեզի նման կը զգար բնութեան առջև իր անկարողութիւնը, բայց Ոյժէն տարբեր բան մը չէ

գտնելով, անոր մատուցանեց իր յարգանքը, երկիւղը, առանց փնտնելու և հարցնելու թէ բնութեան ոյժերը արժան էին իր պաշտամունքին: Pathetique այլ սոսկալի իր պաշտամունքն և վայրագութեանց, մարդէտազնապնեւում և վայրագութեանց, մարդկային զոհերու երկար պատմութիւնը, նախանձատ աստուածներու բարկութիւնը ու զոքերու համար մի միայն ի գործ դրուած: Անշուշտ, այն օրերուն մարդը կը հաւատար թէ ինչ որ իրեն համար թանկ արժէք ունէր, ազատորէն նուիրելով աստուածներուն, արեան ծարաւը պիտի յագեցուցած ըլլար, և աւելին պիտի չի պահանջուէր իրմէն: Այսպիսի կրօնք մը էապէս ստրկական ենթակայութիւնն էր: Քանի որ զազափարաց անկախութիւնը չէր իշխեր անոնց շուրջ, բնութեան ոյժերը կը պաշտուէին միայն, հակառակ անոնց պատճառած անսահման ցաւերուն: Այսպէս էր նախամարդը, քանի որ Աստուածային Յայտնութիւնը իր շնորհները չէր ծիածանած տակաւին մարդուն սրտին մէջ:

Բայց աստիճանաբար, երբ մարդը սկսաւ կազմակերպուիլ, բարոյական հասկացողութիւնը խորոխ ընթացք մը առնելով քաւեց անոր կեանքին հետ, խռալ կեանք մը սկսաւ զգալի ըլլալ և պաշտամունքն ալ հետեւաբար ուրիշ ձեւով կատարուեցաւ: Ուսմանք կը փնտռէին աւելի բարձր մակարդակի մը վրայ հաւատքին ծաղկումը, բայց զիտակցաբար կը մերժէին, պաշտելով սոսկ բնութեան վախճողիցիի ալ կենարար ոյժը: Այսպիսի բան մը կայ Նիւֆալի Յորին տուած պատասխանին մէջ, երբ փոթորիկին մէջէն կը խօսի Ան: Աստուածային Ոյժն ու գիտութիւնը կ'երեւին մեր աչքերուն առջև, բայց ոչինչ կը տեսնենք երկնային բարութենէն և ողորմութենէն: Այսպէս են հաւրոյր անոնք որոնք նոյնիսկ մեր օրերուն, կը հիմնաւորեն իրենց բարոյական հաւատալիքը «գոյատեւման պայքարին» մէջ: Կեանքը պայքար է, կ'ըսեն անոնք, և կը յաղթեն անոնք միայն՝ որոնք ուժով են: Կան ուրիշներ, որոնք բարոյական իրենց հասկացողութեան համար այնքան խորթ և ընդգիցուցիչ այս տեսակէտին դէմ ուրիշ զիրք մը կ'որդեգրեն հաւատալով որ երեւութապէս չար այս աշխարհը կրնայ ներդաշնակուիլ և ըլլալ բարի և առաքինի աշխարհ: Ահաւասիկ, այսպէսով երեւան կու

գայ ամենագոր այլ բարի Աստուածը խորհրդաւոր միութեան մը մէջէն:

Բայց իրականութեան մէջ աշխարհը բարի չէ, և երբ այս մտածումը կ'ունենանք, զերի ըլլալու նշոյլ մը, պզտիկ ստատանայի մը պէս կը մանէ մեր մէջ որմէ պէտք է մաքրենք զմեզ: Վասնզի ամենուրեք և հանապազ պէտք է խոտոգմանիլ Մարդուն մեծութիւնը, ազատելով զայն այնքան որքան կարելի է անմարդկային ոյժի տիրապետութենէն: Մէյ մը որ զիտանք թէ բնութեան ոյժերը չար են, անօգնական հիւլէի մը կը վերածուինք աշխարհին մէջ, — աշխարհ, որ զուրկ է այդ գիտութենէն, վասնզի մարդը զինուած է բարիի և չարի գիտութեամբ: Հոս ահաւասիկ կը սկսի նոր ժամանակներու մեծագոյն խնդիրներէն մէկը: Երկու հակընդդէմ ճամբաներէն մէկուն ընտրութիւնը: Ի՞նչ պաշտել. — Ոյժը թէ Բարութիւնը: Ոչալ ընտրութիւնը տեսանք թէ մարդկութիւնը երկու համաշխարհային պատերազմներու, աննախընթաց աղէտներու առաջնորդեց, վասնզի ոյժը, նիւթին պաշտամունքը, Չարին պաշտամունքն է էապէս:

Ոյժին պաշտամունքը, որուն վարժեցուցին մեզ Carlyle և Nietzsche և ամբողջ militarism-ի սերունդ մը, արդիւնքն էր աններդաշնակութեան և զազափարներու պայքարին: Ինչե՛ր ըսէք չի զոհեցինք կոյր ոյժին... Ի վերջոյ պէտք է ընդունինք որ մեզի ծանօթ այս աշխարհին մէջ, շատ մը բաներ կան որոնք այսպէս աւելի լաւ պիտի ըլլային, և այն բոլոր խռալները որոնց կը կառնինք չեն իրականանար և չեն փթթիր նիւթին իշխանութեան մէջ: Պահենք մեր յարգանքը ճամբարտութեան, գեղեցկութեան և արիւր կատարելութեան հանդէպ: ասիկա մեր պարտականութիւնն է իբրեւ Աստուծոյ որդիներ՝ վասնզի, պատգամն է մեր Տիրոջ, — կատարեալ ըլլալ, թէ և մարդկային մեր տկար միջոցներով զժուար իրականանալի, բայց և այնպէս փրկութեան համար անհրաժեշտ պայման: Եթէ ոյժը չար է, ի բաց վանենք զայն մեր հոգիներէն: Հո՛ս, ասոր մէջ կը կայանայ մարդուն ազատութիւնը: Նախախնամող Աստուած, բարութեամբ ստեղծեց աշխարհը, և մեր երկնաւոր Հայրը պաշտելը, մեր ներքին կեանքին ամենէն մաքուր, խորապէս

ապրուած և վայելքի անստղիւտ վայրկեանները կը պարզուէ մեզի։

Ամէն օր, մեր գործին, մեր կամեցողութեան, մեր փափաքներուն մէջ ենթակայ ենք արտաքին ոյժերու տիրապետութեան, բայց մտածումով, ձգտումով ազատ ենք, ազատ՝ չար մարդերէն, ազատ՝ փոքրիկ այն մոլորակէն որուն վրայ կը սողանք, ազատ՝ նոյնիսկ երբ կ'ապրինք, մահուան բռնութեան ներքեւ։ Ապա ուրեմն սորվինք որ հաւատքին ոյժը, մեզի տեսալէս բարի և առաքինի կեանքի մը տեսլականը կը պարզուէ, որպէսզի, այդպիսի կեանք մը ապրինք։ Հետեւաբար, երբ կ'իջնենք մեր կայքէն գործի և իրական աշխարհին մէջ, միշտ ունենանք այդ տեսլականը մեր առջեւ։

Գիտենք որ աշխարհին մէջ Չարը կը տիրապետէ, երբ առաջին առիթով իրականն ու զաղափարականը, հակառակ իրողութիւնները իրար բաղխին, ընդվզումի կատարի ոգին ստաքի կը կանգնի մեր մէջ. նոր օրերու աստուածները արհամարհելու կատարի ոգին անհրաժեշտութիւն մը կը զարնայ ապահովելու համար մեր ազատութիւնը։ Տարրական այլ բացարձակ պահանջք, վեր ելլելու համար մեր կեանքի գարշ հաշիւներէն, օրերու տիղմէն, ծախքելու համար ազատ և մաքուր մեր հաւատքի երկնքին մէջ ու համեմու վեմին, հասնելու Աստուծոյ։ Արհամարհել գիտնանք Պրոմէթեան յամառութեամբ մեզի թշնամի աշխարհը որ իրեն կը քաշէ, անոր պատճառելիք աղէտը աչքի առջև ունենալով մերժենք աշխարհի չարը, որովհետեւ օր մը անոր խոնարհիլը անխուսափելի կ'ըլլայ։

Բայց բարկութիւնն ու զայրոյթն ալ քրիստոնէական հասկացողութեամբ գերութիւն են, վասնզի կը պարտադրեն որ մեր մտածումները տեսալէս չար աշխարհով մը զբաղին, և փափաքին կողանքին մէջ, որմէ ծնունդ կ'առնէ բաժանումը, տեսակ մը համոզում կայ որուն պէտք է յաղթել զիտնալ։ Չայրոյթը գերութիւնն է մեր մտածումներուն, բայց ոչ մեր փափաքներուն։ Ստոյլի ազատութիւնը ոչ թէ մտածումը այլ փափաքներն է որ գերի կ'ընէ։ Մեր փափաքներուն չքացումով երեւան կուգայ հրաժարելու առաքինութիւնը։ Միւս կողմէ,

մեր մտածումներուն ազատութեամբ, երեւան կուգայ արուեստի և գեղեցկութեան տեսլականը, որուն միջոցաւ կրնանք յաղթահարել աշխարհը։

Թէև հրաժարումներու անհրաժեշտութիւնը ապացոյցն է Չարին գոյութեան, այնուամենայնիւ Գրիստոնէութիւնը իր վարդապետութեան վեհութեամբ և քաղցրութեամբ աւելի է քան Պրոմէթեան խառնութիւնը։ Պէտք է ընդունինք որ մեր փափաքներէն շատերը, ըլլալով բնական, թէև երբեմն անկարելի — բարի են ըստ էութեան։ Երկրասարդներուն համար, իրենց փափաքներուն հրայրքին մէջ, ամէն քան իրականանալի կը թուի։ Մինչ՝ մահուամբ, հիւանդութեամբ, սնանկութեամբ, և կամ պարտականութեան ձայնով պէտք է խրաքանչիւր սորվինք թէ աշխարհը մեզի համար չէ, և թէ և մեր փափաքները գեղեցիկ են ու բարի, սակայն մեր բախտը երբեմն կ'արգիլէ մեզ անոնց հասնել։

Գաջութեամբ պէտք է մեր յոյսերուն մոխիրը բռնենք մեր ձեռքերուն մէջ, ու չտանջուինք սին խղճախայթիկէ։

Կրաւորական հրաժարումները խառնութիւն չեն սակայն. վասնզի միայն հրաժարումով չէ որ մեր իսկալներուն պաշտամունքին տաճարը կրնանք կանգնել։ Այս տաճարի գեղեցկատիպ պատկերը յաճախանք մը կ'ըլլայ մեր աշուրներուն առջև իբրեւ երաժշտութիւն, իբրեւ ճարտարապետութիւն, իբրեւ մտածում, և վերջապէս իբրեւ գեղեցիկ մայրամուտի մը մէջ մեռնող բանաստեղծութեան կախարդութիւն։ Եւ յայնժամ գեղեցկութիւնը կը շողայ հեռու վիշտին ու տառապանքին ցաւերէն։ Այսպիսի յղացքով մը հետեւաբար երկնքի տեսլիքը կը դրոշմուի մեր հոգեւոյն մէջ։

Ներշնչումներ կան և անստղիւտ վայրկեաններ, որոնք ծագում կ'առնեն մեր մէջ առանց մեզ քի միջամտութեան. բայց հանձնելէ առաջ պէտք է անցնիլ միջութենէ մը, քարանձաւէ մը. անոր մուտքը Բուսահատութիւնն է, և սալայտապիկն վրայ լքուած յոյսերու գերեզմաններ կան։ Հոն անձը պէտք է մեռնի . . . հոն՝ իր ձեռքը անընտել ու անյաղ տենչանքները պէտք է մահացուն, որովհետեւ այդպիսով միայն հոգին կրնայ ազատագրուիլ Ճակատագրին տիրապետութենէն։ Անձնազոհութեան այն

անձանքն դուրս իմաստութեան լոյսը կը լողայ, որուն ճառագայթներէն նոր ուրախութիւն մը, ներշնչում մը, կը լիցնեն ուխտաւորին հոգին:

Բոլոր արուեստներէն Ողբերգութիւնը ամենէն աւելի յաղթականն ու հպարտն է. վասնզի անոր մայրաքաղաքը թշնամիին երկրին մէջն է, անոր աշտարակներէն, սիւներէն և ամրութիւններէն ամէն ինչ կը պարզուի. անոր պարիսպներէն ներս ազատ կեանքը կը շարունակուի, մինչ մահուան, ցաւի և յուսահատութեան թափօրը կ'անցնի ու ճակատագրին ստրուկ պաշտօնեաները այդ քաջ քաղաքին բնակիչներուն կը ցուցադրեն գեղեցկութիւններ. Երջանիկ են հոն ապրող մարդիկը, ամէն բան տեսնելուն համար: Պատիւ, քաջ ասպետներուն որոնք, անհամար դարերու պատերազմներէն ետք, հրիտակած են մեզի ազատութեան ոգին:

Ողբերգութեան գեղեցկութիւնը ամենուրեք տեսանելի է մեր կեանքին մէջ. մահուան պարագային, ցաւի զաւարտմանուն ներքեւ, և անվերադառնալի ու անհետացած անցեալին մէջ: Խորհուրդ մը կայ, խոշոր երկիւղ մը, հսկայութեան զգայնութիւն մը, խորութիւն մը, գոյութեան անսպառ խորհուրդը, որուն մէջ, ցաւի անիմանալի զուգակորմամբ մը տառապելը կը կապուի աշխարհին՝ ցաւին թելերով: Ներշնչումի այս պահերուն կը կորսնցնենք աննւթական բաղձանքները, կը մոռնանք պղտիկ հաճոյքներու համար մեր պայքարները, մանր հոգերը, հազարումէկ տաղտուկները որոնք թէև մակերեսային, այնուհանդերձ առօրեայ կեանքը կը կազմեն: Մեր նեղ հորիզոնը բարեկամութեան լոյսով լուսաւորուած կը տեսնենք: Մեր տաղանդներուն ալեկոծման մէջ պահ մը կը խաղաղինք: Մարդիկ բնութեան ոյժերուն դէմ առանձին են, բայց կը պայքարին իրենց հոգիով: ու աշխարհի հոգը անգամ չէ թէ մարդիկ տարիներով սնուցած են յոյսեր ու վախեր: Այսպիսի պայքարի մը մէջ յաղթանակը ճշմարիտ մկրտութիւն մըն է՝ մարդկային գոյատեւման գեղեցիկ յաղթանակին սկիզբը:

Հոգիին և աշխարհի Զարին բաղխումէն առաջ կուգան ժուժկալութիւն, իմաստու-

թիւն և բարութիւն, և ասոնց ծնունդով նոր կեանք մը կը սկսի: Մահը, և անցեալը, ներապրիլ, զգալ մարդուն փոքրութիւնն ու անոր միջոցներուն սակաւութիւնը, զանոնք զիտնալ և ապա յաղթել կը նշանակէ:

Ահաւասիկ թէ ինչու Անցեալը կախարդական ոյժ մը ունի: Անոր անշարժ և լուռ պատկերներուն գեղեցկութիւնը կը նմանի աշնան երեկոյեան մը ջրնջ հմայքին, երբ տերեւները մեղմիկ շունչով մը կ'ընան ոսկեայ փայլով մը երկնքին դէմ փայլելէն: Անցեալը չի փոխուի. կեանքին տենդէն ետք խաղաղութեամբ կը քնանայ ան. հոն տենչանքներն ու մանր փառասիրութիւնները, ճիղճ հաշիւները, փոքրոգութիւնները կը նուաղին, բայց միայն գեղեցիկ և յաւիտենական արժէք ներկայացնող բաները, աստղադարձ գիշերուան մը երկնքին պէս կը գեղեցկանան: Տգեղ հոգիներուն համար գեղեցկութիւնը անհանդուրժելի է, բայց ճակատագրին յաղթահարող հոգիի մը համար խորին խորհուրդն է:

Մարդուն կեանքը մեծ բան մը չէ, արտաքնապէս դիտուած, և բաղդատած բնութեան ոյժերուն: Գիւրի կը պաշտէ, ժամանակը, ճակատագիրը, Մահը, վասնզի անոնք աւելի մեծ են քան որեւէ իրականութիւն՝ որ իր մէջ կը գտնէ և որովհետեւ բոլոր իր մտածումները կը բղքտուն անոնցմէ:

Այդ մեծ իրողութիւններուն մասին մտածել, ինքնին մեծութիւն մըն է արդէն: Այսպիսի մտածումներ մեղ կ'ազատագրեն: Այնմէնտէ արեւելեան հպատակութեամբ չենք խոնարհիւր անոնց անխուսափելի ներկայութեան սուղ և բայց դանոնք կը լուծենք մեր մէջ, և մեր էութիւններուն մէկ մասը կ'ընենք: Մեր անձին փոքրիկ հաճոյքներուն համար կոխն ու պայքարը լքել, առժամանակեայ տենչանք պայքարը լքել, անհանգիստ արժէքներու համար ջապէս յաւիտենական արժէքներու համար տաղանդով և այդտեղ ազատագրուիլ կը նշանակէ, և ահաւասիկ այս միայն ազատ մարդուն պաշտամունքը կը յատկանշէ:

Բոլոր մարդերուն հետ անքակտելիօրէն կապուած է մենէ իւրաքանչիւրս վասնզի, բոլորո ալ հասարակաց ճակատագիր մը կը բաժնենք հաւասարապէս: Ազատ մարդը նոր տեսիլք մը կը տեսնէ իր առջեւ, իր իւրա-

քանչիւր արարքին մէջ սիրոյ լոյսն է որ կը շողայ: Մարդուն կեանքը, զիշերին մէջէն քալել մըն է, շրջապատուած թշնամիներով: Կը քալէ ցաւով և հեծութեամբ, նպատակի մը՝ որուն քիչեր և ընտրեալներ միայն կրնան հասնիլ:

Հոն՝ բաղձացուած կատարին վրայ չէ տրուած մեղի երկարօրէն յամենալ: Մի առ մի, բոլոր մեր ընթացակից բարեկամները կ'անհետանան մեր տեսողութենէն, ձերբակալուելով ամենազօր մահուան լուռ իշխանութենէն: Շատ կարճ միջոց մը միայն կրնանք օգնել անոնց և այդ կարճ ժամանակին մէջ կ'որոշուի անոնց դժբախտութիւնը կամ երջանկութիւնը: Մեր պարտականութիւնը թող ըլլայ լուսաւորել անոնց ճամբան, թեթեւցնել անոնց տառապանքին բեռը, քաջալերել և յուսադրել երբ քաջութիւնն ու յոյսը տակաւ կը հեռանան անոնց, երբ կը պարպուին հաւատքէ: Մի կշռէք և մի չտփէք անոնց արժէքներն ու թերիները, մտածեցէք անոնց կարիքներուն և ցաւերուն մասին: Մի մոռնաք որ տառապանքներն ենք բոլորս ալ, նոյն մթնութեան մէջ: մթնութիւն մը՝ որ միայն մեր Տիրոջ սիրովը կը լուսաւորուի, այլապէս մենք նոյն մեծ ողբերգութեան զերակատարներն ենք միայն:

Այսօր կրնանք մեր ամենասիրելի էակը կորսնցնել, վաղը սակայն, մենք պիտի անցնինք մահուան դռնէն, մեզի կը մնայ ուրիշն զիրար սիրել, վերջին վարագոյրին իջնելէն առաջ: Սիրել վեհ և մեծ այն մտածութեան որոնք կ'ազնուացնեն մեր կեանքը, մեր պզտիկ օրերը:

Ա. ՅԱԿՈԲԻ

ՆՄՐԱՅՆ

Հ. Ն. Ա. Գ. Ի. Բ. Ե. Բ.

Երուսաղէմ, 11 Օգոստոս 1956

Ն. Վեհ. Հիւսէյն Թագաւոր

Արեւայական Պալատ

Ամման

Ձերդ Վեհափառութեան զաւակալութեան բարեբաւսիկ տարեգրանի առիթով, կը ներկայացնեմ մեր հաւատարմութիւնն ու նուիրումը Ձերդ Վեհափառութեան հանդէպ եւ կ'աղօթեմ որ Ամենակալը շնորհէ Ձերդ Վեհափառութեան երկար կեանք եւ երջանկութիւն, եւ բարգաւաճութիւն Հաշիմական թագաւորութեան:

ՆԴԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԷՐԵԱՆ

Տեղապան Հայոց Պատրիարքութեան

Արմանիք Ամմանի, 16 Օգոստոս 1956

Դեր. Տ. Նիկիէ Արեւայ. Տէրերեան

Պատրիարքական Տեղապան

Երուսաղէմ

Շնորհակալութիւն Ձեր անկեղծ շնորհաւորութեան համար մեր զաւակալութեան տարեգրանին առիթով:

Ա. - ՀԻԻՍԷՅՆ

